

LENKA KARFÍKOVÁ:

**Ideje a slova. Studie k Augustinovi, Plótinovi,
Abelardovi, Dionysiu Areopagitovi a Anselmovi**

Praha: Oikoymenh, 2010, 227 s.

Publikácia je v poradí štvrtým súborom vedeckých štúdií, ktoré Lenka Karfíková venuje analýze filozoficko-teologických otázok v rámci obdobia neskej antiky a raného stredoveku.¹ Recenzovaná práca je súborom šiestich vedeckých štúdií sprevádzaných prekladmi troch latinských textov súvisiacich bezprostredne s danými vedeckými štúdiami. Celá práca je pritom členená do troch sekcií.

Prvá sekcia súboru sa venuje problematike všeobecného a jednotlivého v podobe riešenia otázky ideí. Všetky tri štúdie danej sekcie majú komparatívny charakter, hoci prvá len implicitne. Prvá vedecká štúdia, nazvaná *Ideje a slova. Augustinova Quaestio de ideis*, podáva komplexný pohľad na ranú Augustínovu filozofickú poznámku týkajúcu sa povahy ideí a problematiky ich pomenovania, ktorú napísal medzi rokmi 388 – 396. Augustínovu úvahu o probléme skĺbenia platónskeho inteligibilného sveta s transcendentným Bohom tvorcom podáva Karfíková v náležitom historickom kontexte. Čitateľ tak má možnosť uchopiť Augustínovu pozíciu v kontexte dejín hypotézy, ktorá idey predstavuje ako obsahy Božieho myslenia, a to od Filóna Alexandrijského cez Seneku a Alkínia až po Plotina a Origena. O problematike zdroja platonizmu v myslení sv. Augustína sa dozvedáme z rozsiahlej poznámky č. 21 (s. 7). Karfíková po konceptuálnej analýze prechádza k interpretácii siedmich základných charakteristík ideí a k rozboru problematiky samotnej možnosti poznania ideí, aby nakoniec dané otázky statusu a poznateľnosti ideí preskúmala spolu s Augustínom v ďalších úvahách na základe perspektívy kresťanstva ako pravého náboženstva a vo svetle jeho iluminačnej teórie. Karfíková jasne formuluje otvorené otázky prameniace z Augustínovho textu a subtilne zdôvodňuje nemožnosť jednoznačných odpovedí na tieto otázky.² V závere Karfíková zdôrazňuje filozofický a náboženský dosah rozdielu, ktorý pramení z toho, či sa prikloníme k interpretačnému stanovisku, ktoré idey chápe ako „inteligibilní příčiny věcí v božském náhledu (ktoré – P. L.) jsou poznatelné

¹ S prácami prof. Lenky Karfíkovej sa už slovenská filozofická obec mala možnosť zoznámiť prostredníctvom monografií: *Řehoř z Nyssy: Boží a lidská nekonečnost*. Praha: Oikoymenh 1999; *Milost a vůle podle Augustina*. Praha: Oikoymenh 2006. Do slovenských kníhkupectiev sa tiež dostali jej tri predchádzajúce súbory vedeckých štúdií vydané vo vydavateľstve Oikoymenh: *Studie z patristiky a scholastiky*. Praha 1997; *Studie z patristiky a scholastiky II*. Praha 2003 a práca *Čas a řeč. Studie o Augustinovi, Řehořovi z Nyssy a Bernardovi Silvestris*. Praha 2007. Práve na poslednú z týchto štúdií tematicky nadväzuje recenzovaná publikácia.

² Karfíková formuluje otázky v podobe alternatív a ponúka ich náležité zdôvodnenia na základe neskorších Augustínových spisov: 1. Sú jednotliviny zahrnuté vo svojich príčinách (rationes)? 2. Tvorí Boh jednotliviny ako kópie ideálnych vzorov, ktoré má vo svojej mysli? 3. Vytvoril Boh „na začiatku“ určité štruktúry vecí, ktoré pretrvávajú zachovávaním pomeru prvkov alebo pokračovaním rodu?

jen cestou pozorování stvořeného pořádku věcí a lásky k Bohu, která přináší osvětlení, jehož obsah může a nemusí být dodatečně formulován řečí“ (s. 36), alebo prijmemo interpretáciu, podľa ktorej „sebevyjádrení Boha v jeho Slove, tj. ve sjednocené mnohosti idejí, propůjčuje věcem skrze ideje stvořeným strukturu poznatelnou lidské mysli právě cestou řeči, kterou pokládáme v jakémsi smyslu za sourodou s božským stvořitelským Slovem“ (s. 37).

Komparatívny charakter druhej štúdie prezrádza už jej názov. Štúdia *Ideje jednotlivín mezi Plótínem a Augustinem* je skúmaním metafyzického problému možnosti existencie ideí jednotlivín. Daná štúdia má za cieľ formou komparácie poukázať na kontinuitu a diskontinuitu riešenia spoločnej otázky v novoplatónskej koncepcii Plotina a vo filozofickej-teologickej koncepcii sv. Augustína. Karfíková nerieši historickú otázku, či bol Plotinos priamym zdrojom Augustínových úvah o existencii jednotlivín, ale koncentruje sa na odkrytie východísk, interpretáciu základných pozícií Plotina a Augustína a predstavenie toho, aké dôsledky by v danej interpretácii ich pozícií v otázke existencie ideí jednotlivín vyplývali pre ich celkové učenie. Tak autorka dospieva k nasledujúcemu záveru: „Na rozdiel od Plótina, jehož východiskem je možnosť jednotlivce vystúpiť k noetické oblasti, klade si Augustín otázku idejí jednotlivín (snad poněkud neskromně) z hľadiska tvůrce, který celek kosmu komponuje. Jeho hlavním argumentem pro ideje jednotlivín je přitom přesvědčení, že tvůrce světa zná to, co tvoří, a zároveň je tím, co takto zná. Proto jsou všechny stvořené věci v něm na způsob věčných a neproměnných idejí“ (s. 56).

Štúdia *Esence a substance podle Augustina a Abélarda* uzatvára sekciu venovanú ideám. Autorka v nej odkrýva celý kontext Augustínovej výhrady proti používaniu latinského termínu „substantia“ vo výrokoch o Bohu a ďalej predstavuje Abelardovu reflexiu tejto Augustínovej výhrady. Karfíková uvádza, že „... Abélard dospívá k závěru téměř opačnému než Augustin, přesněji řečeno soudí o ‚substanci‘ přesně totéž, co Augustin o ‚esenci‘: vypovídá se o Bohu nejen náležitě, ale vypovídá se v pravém smyslu vlastně jen o něm. Abélard přitom ovšem nechápe substanci primárně jako nositele akcidentů, ale jako to, co existuje samo skrze sebe“ (s. 72). Z komparácie zreteľne vyplýva, že nesúlady daných predstaviteľov pramení z kladení dôrazu na odlišný aspekt významu výrazu „substantia“.

Druhá sekcia publikácie združuje vedecké štúdie okolo problematiky večnosti a času. V textoch tejto časti sa Lenka Karfíková postupne zaoberá chápaním večnosti a času v koncepciách Plotina, Dionýza Areopagitu a Anzelma z Canterbury.

Vo vedeckej stati *Věčnost podle Plótínovy Enneady III,7 (45)* nadväzuje autorka na predchádzajúci výskum dvoch vynikajúcich znalcov Plotinovho učenia, ktorí sa problematike vzťahu večnosti a času u Plotina venovali. Menovite práca nadväzuje na výsledky výskumu Hansa Jonasa³ a Wernera Beierwaltesa.⁴ Karfíková v rámci Plotinovho chápania

³ Jonas, H.: Plotin über Ewigkeit und Zeit. Interpretation von Enn. III 7. In: A. Dempf – H. Arendt – F. Engel-Janosi (eds.): *Politische Ordnung und menschliche Existenz. Festgabe für E. Voegelin zum 60. Geburtstag*. München 1962, S. 295 – 319.

⁴ Beierwaltes, W.: *Plotin Über Ewigkeit und Zeit. Enneade III 7*. Frankfurt am Main 1981.

času ako obrazu večnosti postupne odhaľuje podobnosť i odlišnosť obrazu a zobrazovaného. Podobnosť spočíva v tom, že tak čas, ako aj večnosť sú závislé od nositeľa, pričom charakterizujú vzťah tohto nositeľa k bytiu. Nositeľom večnosti je inteligibilné Jestvujúce, teda plotinovský Duch. Nositeľom času je vzniknutý, a teda časový svet diania. Odlišnosť obrazu (času) od zobrazovaného (večnosti) potom pramení z toho, že kým večnosť znamená disponovať celým bytím naraz, čas znamená nikdy nemať bytie vcelku, ale snažiť sa ho získať tak, ako sa obraz snaží zobrazit' svoj vzor.

Štúdia s názvom „*Starý dnů*“. *Bůh jako čas podle Dionysiových „Božských jmen“* 10, 2-3 sa na pozadí rozboru Dionýzovho zdôvodnenia používania biblického výrazu „Starý dnů“ na pomenovanie Boha venuje otázke Božej imanencie a transcencie vo vzťahu k večnosti a času. Karfíková v nej predstavuje Dionýza Areopagitu ako mysliteľa, ktorého cieľom bolo vypracovať „pravidla teologického vypovedania, podle nichž Bůh unikající každému jménu může být legitimně jmenován podle všeho, čeho je příčinou“ (s. 134).

Posledná štúdia s názvom *Pravda a čas v De veritate Anselma z Canterbury* poskytuje čitateľovi možnosť oboznámiť sa podrobne s Anselmovým chápaním vzťahu pravdy a času, ako ho predstavil v spise *De veritate*. Karfíková v nej precízne odkrýva Anselmove chápanie pravdy. Pravda je podľa neho uskutočnením bytostného určenia všetkého stvoreného, pričom čas nahliada ako štruktúru, ktorá (špecificky človeku) umožňuje odklad uskutočnenia bytostného určenia.

Tretiu sekciu publikácie tvorí trojica prekladov, ktoré sú zdrojom autorkiných analýz a interpretácií v podobe vyššie uvedených štúdií. Ide o preklad dvoch krátkych textov, menovite *Quaestio de ideis* z celku Augustínovho spisu *De diversis quaestionibus LXXXIII* a preklad časti areopagitovského spisu *De divinis nominibus*, ktorý sa venuje problematike času a večnosti s ohľadom na možné pomenovania Boha. Dvojicu kratších prekladov dopĺňa preklad rozsiahleho úvodu, ktorý Petrus Abelardus predradil pred svoje poznámky (*Logica „Ingredientibus“*) k Porfýriovmu spisu *Isagoge*. Karfíkovej preklady jednoznačne spĺňajú kritérium dvojakého viazania. Zohľadňujú totiž pôvodný latinský text zo špecifickým štýlom, atmosférou a žánrom toho ktorého autora, na druhej strane berú ohľad aj na komunikatívne podmienky aktuálneho recipienta prekladu a sú filozoficko-teologicky významovo konzistentné, a teda dobre čitateľné.

Na záver autorka stručne zhrňa celý súbor štúdií v anglickom jazyku a publikáciu uzatvára bibliografia k daným témam, ktorá je vhodne členená na pramene a kritickú literatúru.

Architektúra všetkých šiestich štúdií má jasnú štruktúru, ktorá sleduje postupné napĺňanie autorkou stanoveného cieľa. Štúdie začínajú historicko-doxografickou poznámkou o skúmanej látke a prechádzajú cez náčrt a zdôvodnenie postupu k precíznej jazykovej a konceptuálnej analýze. Jadro štúdií tvorí interpretácia skúmanej problematiky (prípadne komparácia), ktorú uzatvára argumentačné vymedzenie vlastného interpretačného stanoviska k opozičným stanoviskám, známym z relevantnej literatúry. Štúdie uzatvára jasné a prehľadné zhrnutie. Takáto výstavba textu poskytuje intelektuálny pôžitok tak historikom filozofie a teológie, ako aj začínajúcim záujemcom o prienik do myslenia neskorkej antiky a raného stredoveku.

Recenzovaná publikácia je jednoznačne precíznou analýzou a komplexnou interpretáciou šiestich vybraných tém, na ktorých Karfiková ilustruje kontinuitu i diskontinuitu myslenia antiky a raného stredoveku. Pri analýzach filozofických tém autorka vychádza (temer výhradne) z vlastných kritických prekladov, ktoré sú na vysokej úrovni. Karfiková v analýzach a interpretáciách nastolených filozofických otázok vždy zohľadňuje dovtedajší výskum, o ktorom čitateľ získava podrobný prehľad z bohatého poznámkového aparátu. Spracovaný poznámkový aparát nie je (ako to často býva) iba jednostranným súhrnom odkazov na podporu jej interpretačných pozícií, ale umožňuje čitateľovi získať prehľad o komplexnosti interpretačných stanovísk spolu s ich základným tézami, prípadne i stručnými zdôvodneniami daných stanovísk.

Po preštudovaní tejto publikácie si ju dovoľím vrelo odporúčať všetkým, ktorí sa zaujímajú o filozofiu a teológiu neskorej antiky a raného stredoveku a zároveň dokážu oceniť precízne konceptuálne analýzy a subtílnu, intelektuálne pokornú⁵ interpretácie. Rovnako ako predchádzajúce súbory štúdií L. Karfikovej, vydané vo vydavateľstve Oikoy-menh, s ktorými sa už slovenskí čitatelia mali možnosť zoznámiť, je i táto práca nepochybniteľným prínosom k výskumu dejín antického a stredovekého myslenia.

Pavol Labuda

Pavol Labuda, PhD.
Katedra filozofie FF KU
Hrabovská cesta 1
034 01 Ružomberok
SR
e-mail: pavol.labuda@ff.ku.sk

IVAN BURAJ A KOL.:

Antická demokracia a sloboda a súčasnosť

Bratislava: Vydavateľstvo UK 2010, 250 s.

Dnešnou západnou spoločnosťou, ktorá je charakterizovaná ako demokratická a slobodná, zaznievajú rôzne analýzy demokratickosti a slobody či už zo strany politológov, sociológov, žurnalistov, politikov, alebo zo strany občanov samotných. Potrebujeme sebareflexiu, čo najobjektívnejšie posúdenie, nápravu nedostatkov či hľadanie nových riešení. Ivan Buraj, zostavovateľ recenzovanej kolektívnej monografie, sa spolu s ďalšími odborníkmi zameril na filozofické skúmanie antickej demokracie a slobody a ich mož-

⁵ Intelektuálne pokorné v zmysle otvorenosti alternatívnym interpretáciám.